

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYAVIY TA'MINLASH MEXANIZMLARI

Abdullayeva Dilnoza Baxadir qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Innovatsion iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishi, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishi va jahon bozorida munosib o'rin egallashi innovatsion faoliyat bilan chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda fan-texnika taraqqiyoti, raqamli texnologiyalar va ilmiy bilimlarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida innovatsiyalarning ahamiyatini oshirmoqda. Sanoat korxonalarida innovatsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, mahsulot sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish hamda mehnat unumdorligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion faoliyatni amalga oshirish katta miqdordagi moliyaviy resurslarni talab qilgani sababli innovatsiyalarni moliyalashtirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Innovatsion iqtisodiyot bilimlarga asoslangan iqtisodiy tizim bo'lib, unda ilmiy tadqiqotlar, yangi texnologiyalar va intellektual salohiyat asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. Bunday sharoitda sanoat korxonalari an'anaviy ishlab chiqarishdan yuqori texnologiyali va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishga o'tmoqda. Bu jarayon esa ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, yangi uskunalarni xarid qilish va ilmiy-tadqiqot ishlanmalarini joriy etishni talab etadi. Natijada innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun barqaror va samarali moliyaviy mexanizmlarni shakllantirish zarurati yuzaga keladi.

Sanoat korxonalarida innovatsiyalarni moliyalashtirish asosan ichki va tashqi moliyaviy manbalar hisobidan amalga oshiriladi. Ichki moliyaviy manbalar

korxonaning o'z mablag'lari bo'lib, ularga sof foyda, amortizatsiya ajratmalari va maxsus fondlar kiradi. Ichki moliyalashtirish korxona uchun nisbatan xavfsiz bo'lib, tashqi qarzlariga bog'liqlikni kamaytiradi hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Biroq ko'pgina sanoat korxonalarida ichki moliyaviy resurslarning cheklanganligi yirik innovatsion loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlarini toraytiradi. Shu sababli tashqi moliyalashtirish manbalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tashqi moliyalashtirish manbalari bank kreditlari, investitsiyalar, davlat tomonidan ajratiladigan grantlar va subsidiyalar, shuningdek, turli moliyaviy institutlar orqali jalb qilinadigan mablag'lardan iborat. Tijorat banklari sanoat korxonalarida innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Ular tomonidan ajratiladigan o'rta va uzoq muddatli kreditlar ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish imkonini beradi. Biroq innovatsion loyihalarning tavakkalchilik darajasi yuqori bo'lgani sababli banklar ko'pincha yuqori foiz stavkalarini belgilaydi yoki qo'shimcha kafolatlar talab qiladi. Bu holat kichik va o'rta sanoat korxonalari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi.

Innovatsion iqtisodiyot sharoitida davlatning sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlashdagi roli alohida ahamiyatga ega. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan innovatsion siyosat ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini moliyalashtirish, soliq imtiyozlari berish, grant va subsidiyalar ajratish orqali namoyon bo'ladi. Ushbu choralar sanoat korxonalarining innovatsion faolligini oshirishga, yangi texnologiyalarni joriy etishga va investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi. Davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar ham innovatsiyalarni moliyalashtirishning samarali shakllaridan biri bo'lib, unda davlat va xususiy sektor resurslari birlashtiriladi.

So'nggi yillarda innovatsiyalarni moliyalashtirishda venchur kapitalning ahamiyati ortib bormoqda. Venchur moliyalashtirish yuqori tavakkalchilikka ega bo'lgan, ammo istiqbolli innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan. Sanoat korxonalarida venchur kapital yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, startup loyihalarni rivojlantirish va ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishda muhim manba hisoblanadi. Venchur investorlar nafaqat moliyaviy resurslar, balki boshqaruv tajribasi

va bozor aloqalarini ham taqdim etishi bilan innovatsion jarayonlarning jadallashuviga yordam beradi.

Innovatsiyalarni moliyalashtirish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular moliyaviy resurslarning yetishmasligi, innovatsion loyihalarning yuqori tavakkalchilik darajasi, investorlarda ishonchning yetarli emasligi va innovatsion faoliyatni baholash mexanizmlarining mukammal emasligi bilan bog'liq. Ushbu muammolar sanoat korxonalarining innovatsion salohiyatidan to'liq foydalanishiga to'sqinlik qiladi. Shu bois innovatsion iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarida innovatsiyalarni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish, moliyaviy manbalarni diversifikatsiya qilish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi samarali mexanizmlarni joriy etish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Innovatsion iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni moliyaviy jihatdan ta'minlash jarayonida zamonaviy moliyaviy instrumentlardan foydalanish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kapital bozorlarining rivojlanishi korxonalarga uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etish imkonini beradi. Aksiylar va obligatsiyalar chiqarish orqali sanoat korxonalari innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun qo'shimcha mablag' manbalariga ega bo'ladi. Ushbu moliyalashtirish shakli, ayniqsa, yirik sanoat subyektlari uchun samarali bo'lib, investorlarga korxonaning kelajakdagi rivojlanishida ishtirok etish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, fond bozori mexanizmlaridan foydalanish korxonalardan moliyaviy ochiqlik, hisobotlarning shaffofligi va korporativ boshqaruv tizimining rivojlangan bo'lishini talab etadi.

Innovatsiyalarni moliyalashtirishda xalqaro moliya institutlari va xorijiy investorlarning ishtiroki alohida ahamiyatga ega. Xorijiy investitsiyalar sanoat korxonalariga nafaqat moliyaviy resurslar, balki ilg'or texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv tajribasi va yangi bozorlar bilan integratsiyalashuv imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida xalqaro hamkorlik asosida amalga oshirilayotgan loyihalar sanoat tarmoqlarining texnologik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Biroq xorijiy kapitalni jalb etish jarayonida investitsion muhitning barqarorligi,

huquqiy kafolatlar va makroiqtisodiy barqarorlik muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi innovatsiyalarni moliyalashtirishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Kraudfanding va kraudinventing mexanizmlari orqali innovatsion g'oyalarni moliyalashtirish imkoniyatlari kengaymoqda. Ushbu usullar orqali sanoat korxonalari va innovatsion tashabbuskorlar keng jamoatchilikdan moliyaviy mablag'lar jalb etishi mumkin. Bu jarayon innovatsion faoliyatni demokratlashtirishga xizmat qilib, kichik hajmdagi loyihalarning ham amalga oshirishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, raqamli moliyalashtirish mexanizmlari ishonch, axborot xavfsizligi va huquqiy tartibga solish masalalarini ham dolzarb qilib qo'yadi.

Innovatsiyalarni moliyalashtirish samaradorligini oshirishda risklarni boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion loyihalar bilan bog'liq noaniqliklar va tavakkalchiliklarni kamaytirish uchun sug'urta mexanizmlaridan foydalanish, loyiha samaradorligini baholashning zamonaviy usullarini joriy etish va bosqichma-bosqich moliyalashtirish amaliyotini qo'llash zarur bo'ladi. Bunday yondashuv investorlarga moliyaviy xavflarni minimallashtirish imkonini berib, innovatsion loyihalarning barqaror amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Sanoat korxonalarida innovatsiyalarni moliyalashtirish jarayonida kadrlar salohiyati ham muhim omil hisoblanadi. Moliyaviy menejerlar va innovatsion loyiha rahbarlarining professional tayyorgarligi moliyaviy resurslardan samarali foydalanishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida moliyaviy rejalashtirish, investitsion tahlil va strategik boshqaruv ko'nikmalariga ega mutaxassislar innovatsion loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydi. Shu sababli sanoat korxonalarida inson kapitaliga investitsiya kiritish innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Innovatsion faoliyatni moliyalashtirishda hududiy va tarmoq xususiyatlarini hisobga olish zarurati ham mavjud. Ayrim hududlarda sanoat infratuzilmasining rivojlanganligi va investitsion muhitning qulayligi innovatsion loyihalarni

molialashtirish jarayonini osonlashtiradi. Tarmoq xususiyatlariga ko'ra esa yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari ko'proq moliyaviy resurslarni talab qiladi. Shu sababli innovatsiyalarni molialashtirish siyosatini ishlab chiqishda hududiy va tarmoq yondashuvlardan foydalanish samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov S.S. Innovatsion iqtisodiyot: nazariya va amaliyot masalalari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021. – 256 b.
2. Glazyev S.Yu. Strategiya operezheniya: innovatsionnaya ekonomika Rossii. – Moskva: Knizhnyy mir, 2020. – 304 s.
3. Ivanova N.I. Finansirovanie innovatsiy v promyshlennoy ekonomike. – Moskva: INFRA-M, 2021. – 288 s.
4. OECD. Innovation, Productivity and Growth. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 180 p.
5. Tursunov B.O. Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish va molialashtirish mexanizmlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 240 b.